

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend ..

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

IN MEMORIAM DS. HENDRIK DE COCK I

Inleiding

Op 14 november 1842, binnenkort dus 150 jaar geleden, is in de stad Groningen ds. Hendrik de Cock overleden. In de kerkgeschiedenis van ons vaderland is hij bekend geworden als 'vader van de Afscheiding van 1834'.

Over zijn leven en werk is voor en na reeds min of meer uitvoerig geschreven. Met behulp van dat materiaal en niet gebruikmaking van zijn nagelaten geschriften, willen we hem, anderhalve eeuw nu zijn dool, nog in gedachtenis houden (Hebr. 13.7).

Wie zich wil verdiepen in zijn persoon en werk, kan niet voorbij aan de omvangrijke biografie die zijn zoon, Helenius de Cock, heeft verzorgd. Aanvankelijk verscheen dit boek in twee delen (1860 en 1864). In 1886 volgde een tweede druk in één deel (alleen in de spelling herzien). Als tienjarige jongen heeft de schrijver de Afscheiding in Ulrum meegemaakt. Ook gedurende de verdere levensloop van zijn vader was hij getuige van wat er zich allemaal afspeelde. Zijn boek is een betrouwbare en onmisbare bron voor onze kennis van de 'vader van de Afscheiding', mede dankzij het gebruik van veel archiefstukken die de auteur ten dienste stonden.¹

Een veel kleiner geschriftje verscheen een halve eeuw later van de hand van prof. M. Noordt. Deze was gehuwd met de oudste dochter van ds. Helenius de Cock. Ook hij had toegang tot het archief van de familie. Hij schreef een 'beknopte geschiedenis van den waardigen Vader der Afscheiding'.² Het was zijn bedoeling, hem

'meer in psychologische ontwikkeling' te doen kennen.³

Enkele jaren later wijdde J.A. Wormser in een serie over de eerste voormannen van de Afscheiding ook een deel aan De Cock. Hij gaf dit deel als motto mee: 'Werken zoolang hei dag is'. Naast de reeds genoemde geschriften biedt dit boek geen nieuwe gegevens.⁴

Bij de herdenking in 1934 van de Afscheiding schreef dr. G. Keizer, getrouwd met een dochter van prof. M. Noordt, een standaardwerk over de 'aanleiding' van de Afscheiding. Hij geeft met name veel aandacht aan de persoon en het optreden van De Cock. Ook voor dit boek is uitvoerig gebruik gemaakt van het genoemde archief van de familie De Cock, dat destijds bij deze auteur berustte.⁵

Andere schrijvers hebben afzonderlijke aspecten van het leven en werk van De Cock beschreven. Bij de overdracht van het rectoraat van de Theologische School te Apeldoorn sprak prof. J.J. van der Schuit over het 'nauw en innig levenscontact' van De Cock 'met de Reformatie der 16e eeuw'. Hij plaatste hem 'naast Luther en Calvijn'.⁶

Bij de overdracht van het rectoraat en het neerleggen van zijn actieve hoogleraarschap aan de Theologische School te Kampen heeft prof. dr. A.G. Honig aandacht gevraagd voor het adagium van De Cock: terug naar de schriftuurlijke heilijdenis van de drie formulieren van eenheid van de gereformeerde kerken in ons land. Hij wilde, evenals manci als Alexander Comrie en Nicolaus Holtius in de achttiende eeuw, vasthouden aan de verbindbaarheid van de drie formulieren.⁷

ROOI DARTIKH

In memoriam
ds. Hendrik de Cock I
H. Bouma

UIT DE SCHRIFT

Nochtans dānkdag?
G. Riemer

GEKNIPT VOOR VANDAAG
Gods koningschap

KERKELIJK LEVEN

Welke kerk ging stuk? V(slot)
W.G. de Vries

KIJK OP UT KERK TE

Bunschoten-west
H. Hidding

GELEGEN/ONGELEGEN
J. Kamphuis

PERSCHOUW

G.J. van Middelkoop
UIT DE KERKEN

Prof. J. Hovius sprak bij zijn ambtsaanvaarding als hoogleraar aan tie Apeldoornse Theologische School over de waardering van de geschiedenis bij De Cock.⁸ En in 1984 droeg profl. di. W. van t Spijker het rectoraat aan genoemde Hogeschool over met een oratie over de visie van De Cock op de kerk.)

Wil men De Cock up verantwoorde wijze in gedachtenis houden, dan is het echter niet toereikend, de genoemde publikaties over hem te raadplegen. Men zal bovencal kennis moeten nemen van de door hemzelf gepubliceerde geschriften. Waren die tot voor enkele jaren vrijwel uitsluitend te raadplegen in bibliotheken, zij zijn thans onder ieders handbereik gekomen dankzij ccii heruitgave in twee forse delen.¹⁰ Deze heruitgave bevat in totaal 39 grotere en kleinere brochures. Vijftien hiervan zijn geheel eigen werk van De Cock. Daarnaast zijn ook andere geschriften opgenomen: bij verschillende schreef De Cock een 'voorrede'.

Deze heruitgave is mede hierom van belang, omdat de afzonderlijke geschriften elk zijn voorzien van ccii inleiding. Zo worden zij geplaatst in de context van De Cock's leven en ontwikkeling.¹¹ Meer dan 4000 voetnoten en aantekeningen geven informatie over lal van personen en zaken die ter sprake komen. Soms zijn kennelijke fouten van De Cock zelf of van anderen gecorrigeerd.¹² Ook biedt nog niet eerder gepubliceerd materiaal nieuwe informatie over de gebeurtenissen uit het bewogen leven van De Cock en over haar achtergrond. Hebben Helcnius de Cock en G. Keizer niei name geput uit het familie-archief De Cock, bij deze heruitgave zijn ook andere, nog niet eerder gepubliceerde archivalia geraadpleegd en verwerkt, waardoor soms onjuistheden konden worden hersteld.¹³

Kortom, er is thans meer dan voldoende materiaal om deze 'vader van de Afscheiding' in gedachtenis te houden.

Hij heeft stellig niet in theologisch-wetenschappelijk op-

zicht baanbrekend werk verricht. We zullen heni ook niet in gedachtenis moeten houden om zijn persoonlijke geaardheid of om zijn kerk-politieke inzichten en handelwijze. Door zijn eenvoudige trouw aan de grote Herder van Gods schapen en zijn terugkeer tot – en vasthouden aan – de gereformeerde confessie is hij gemaakt tot een bruikbaar instrument bij hei kerkvergaderend weik van onze Heiland. Zó zullen we hem in gedachtenis houden.

'Wachter over het huis van Israël'

De Cock is op 12 april 1801 in het Groningse Veendam geboren. Zijn ouderlijk gezin verhuisde korte tijd later naar Wildervank. Daar groeide hij op. De plaatselijke predikant, ds. J.G. Oosterbeek, heeft hem enigszins voorbereid voor het onderwijs aan de Latijnse school in tironingen. Op 20 oktober 1X1# werd hij ingeschreven bij de Groningse Academie als student aan de theologische faculteit. Hij werd Hervormd predikant, achtereenvolgens in Eppenhuzen (7 maart 1824), Noordlaren (4 novetnher 1827) en Ulrum (29 november 1829).

In de laatstgenoemde gemeente leerde hij de gereformeerde belijdenis kennen en werd hij een overtuigd aanhanger daarvan. Zo groeide bij hem het inzicht, dat in de Nederlands Hervormde Kerk veel valse profetie was binnengedrongen. Hij voelde zich geroepen, hiertegen te waarschuwen, en de kerk terug te soepen tot haar ware grondslag.

Het eerste door hem vervaardigde geschrift heeft hij gepubliceerd onder de titel *Ernstige en hartelijke toespraak*.¹⁴ In de romer van 1832 heeft hij dit boekje geschreven. Het is pas in druk verschenen in april 1834. Hij is tot publikatie overgegaan, omdat 'de diepte des voortgaanden verderfs en de last bij Ezech. 33 : 1-11' hem ertoe drong.¹⁵

Deze verwijzing naar Ezechiël is duidelijk. Na de val van Jeruzalem had deze profeet een nieuwe opdracht ontvangen: de HERE stelde hem aan 'tot wachter over hei huis van Israël' (33.7): hij moest de goddeloze waarschuwen voor zijn verkeerde weg. Zou hij dat niei doeri, dan zou God hem verantwoordelijk stellen voor de ondergang van die goddeloze. Daarom moest de profeet op de ramshoorn blazen, om zo het volk te waarschuwen, opdat de goddeloze zich zou bekeren. Want de HERE heeft peen behagen in de dood van de goddeloze, maar veeleer daarin, dat de goddeloze zich bekeert van zijn weg en leeft!

Deze 'last' heeft De Cock gewillig aanvaard als nieuwtestamentische profeet van Godswege.

Hij kende de ernst van de situatie waar land en volk destijds in verkeerden. Daarbij dacht hij niet slechts aan 'den steeds voortdurenden staat van oorlog' met de Belgische gewesten. Ook stond hem niet slechts de cholera-epidemie voor de aandacht, die 'als eene andere roede in Gods hand een iegelijk onzer' bedreigde. 'om spoedig voor zijn oordeel ie voorschijnen'.¹⁶ Maar dooi. Gods genade had hij bovenal oog gekregen voor het geestelijk verval van land en volk en kerk. 'Ook in ons vaderland worden reeds niet zeldzaam van den kansel, ja ook somwijlen openlijk door leeraren in geschrifte zulke verderfelijke, en regt-

KERNREDACTIE:

DR. W.G. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. LUITEN, DRS. C.J. DE RUIJTER, DRS. H. VELD-MAN, PROF. DR. K. VELING.

MEDEWERKERS:

DRS. J.A. BOERSEMA, J.M. DE JONG, A.JOH. KISJES, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMELIK.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 143,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,45 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

streeks onze Gereformeerde leer bestrijdende gevoelens uitgevent. zelfs door hen, die bij eede zich vrijwillig verbonden hebben, om hunne gemeenten naar de gronden van den Gereformeerden Godsdienst te onderwijzen.¹⁷ Een nieuw 'remonstrantisme' heeft de kop opgestoken en bij velen ingang gevonden, zodat 'schier het geheele Gereformeerde kerkgenootschap tot hen is overgekomen'.¹⁸ De Cock waarschuwt: op deze weg moet men voor eeuwig omkomen.¹⁹ 'De algemeene kreet' is: 'doet dat en gij zult leven, laat de zonde na en legt u toe op deugd'. Maar dat is een 'evangelie', 'waarmede de blinde den blinden leidt, zoo dat zij beide in de gragt vallen, en ineenende het leven in hun eigen hand te vinden, den Heere Jezus en zijn kruis verlaten'.²⁰ Velen ontkennen de erfzonde geheel of ten dele; 'de diepte des verderfs wordt ontkend en gelochend'. Velen willen er niet meer van 'horen dat de mensch moet wedergeboren worden'.²¹

In die situatie weet De Cock zich geroepen als 'wachter' naar Ezechiël 33, 'wachter over het huis van God'. om Gods volk op te roepen tot wederkeer.

iii dat besef heeft hij in september 1833 de *Besluiten van de Nationale Dordsche Synode (de Dordtse Leerregels)*²² en een maand later het *Kort Begrip der Christelijke Religie*²³ opnieuw uitgegeven.

Ten onrechte is wel eens beweerd, dat het in de Afscheiding ging om 'her leerstuk der uitverkiezing'.²⁴ Dat zou het lievelingsthema van De Cock zijn geweest. En om die reden zou hij de Dordtse Leerregels opnieuw hebben uitgegeven. Het ging hem evenwel niet om een bepaald onderdeel van de gereformeerde, schriftuurlijke leer, maar om héél de gereformeerde belijdenis. In zijn inleiding bij het *Kort Begrip* schrijft hij, dat dit boekje moet 'strekken als een band en kort begrip van onze formulieren van eenheid'. Hij beoogt terugkeer tot héél de confessie van de gereformeerde kerk.²⁵

De Cock loept op 'tot wederkeering tot den Hervormden Godsdienst' onder uitdrukkelijke verwijzing naar C. baron van Zuylen van Nijvelt. Deze Haagse edelman had in 1832 een brochure iii het licht gegeven onder de titel: *De Hervormde Leer* (Amsterdam, J.H. den Ouden). Daarin deed hij niet slechts op één bepaald onderdeel van 'de Hervormde leer', maar op het geheel daarvan, zoals dat is verwoord in de drie formulieren van eenheid.

Als van Godswege geroepen 'wachter' over Gods kerk in de zin van Ezechiël 33, wenst De Cock door opnieuw de Dordtse Leerregels te publiceren 'vele onkundigen de oogen te openen, vele zorgeloozen opmerkzaam te maken, vele godvrezenden te sterken en te vertroosten, in deze, voor den waarachtigen dienst van God zoo donkere dagen in ons Vaderland'.²⁶

Het kan duidelijk zijn, dat hij met zijn publikaties het behoud van Gods volk zoekt. Dit drijft hem ook tot het schrijven van een brochure, die slechts een paar weken na het *Kort Begrip* verschijnt, en die (mee) aanleiding wordt voor zijn schorsing en afzetting. Ik bedoel zijn *Verdediging van de ware Gereformeerde leer en van de ware Gereformeerden, bestreden en ten toon gesteld door twee*

zoogenaamde Geïreformeerde Leeraars.²⁷ Aaii deze toch reeds uitvoerige titel voegt hij nog een ondertitel toe: 'de Schaapskooi van Christus aangetast door twee wolven en verdedigd door H. de Cock, Gereformeerd Leeraar te Ulrum'. In niet malse bewoordingen bestrijdt hij in dit geschrift de opvattingen van twee predikanten, die door de kerkelijke 'autoriteiten' werden gezien als 'zeer achtenswaardige leeraars' (aldus het Classikaal Bestuur van Middelstum in zijn schorsingsvonnis d.d. 19 december 1833²⁸). Het betreft de predikanten G. Benthem Reddingius te Assen en L. Meyer Brouwer te Uithuizen. Hij verwijt beiden, dat zij hun belofte met betrekking tot de drie formulieren van eenheid schromelijk hebben geschonden. Hij schrijft dit felle protest 'vrezende voor ilen vloek door den Engel over de inwoners van Merots uitgesproken, omdat zij niet gekomen waren tot de hulpe des Heeren' (gedoeld is op Richt. 5,23²⁹). Hij eindigt zijn boekje met het gebed tot God: 'Wil ook al uwe christelijke gemeenten die gij overal beroepen hebt, genadiglijk bewaren en regeren in eenigheid des waarachtigen geloofs en Godzaligheid des levens, opdat uw rijk toeneme, en des satans rijk te niere ga, tot dat uw rijk volkomen worde als gij alles zult zijn in allen'.³⁰

De oproep tot wederkeer afgewezen

Ondanks de felheid van toon is in dit geschrift duidelijk herkenbaar voor wie oren heeft om te horen, hoe de 'wachter over het huis van God' waarschuwt tegen alle valse profetie die naar de ondergang leidt. De toenmalige kerkelijke besturen hebben dit niet herkend en evenmin erkend. Met name deze brochure werd door hen aangegrepen om De Cock in zijn ambt te schorsen.

Een tweede grond voor zijn schorsing vond men in het feit, dat hij soms kinderen uit andere gemeenten doopte in Ulrum. De zaak was deze. Ouders uit andere gemeenten kregen daar van doen met predikanten, die afweken van 'de leer, die in het Oude en Nieuwe Testament, en in de Artikelen des christelijken geloofs begrepen is'. Deze ouders weigerden bij de bediening van de doop aan hun kind te verklaren, dat de leer die 'in de christelijke kerk alhier geleerd wordt', 'de waarachtige en volkomen leer der zaligheid' zou zijn. Zo kwamen zij bij De Cock met het verzoek, hun kind te dopen. Na veel beraad heeft hij aan dergelijke verzoeken voldaan.

Deze twee feiten, het schrijven van de laatstgenoemde brochure en het dopen van kinderen uit andere gemeenten, zijn door de kerkelijke 'leiders' aangegrepen om actie tegen hem te ondernemen. Het Classikaal Bestuur van Middelstum heeft hem op 19 december 1833 voor onbepaalde tijd, maar met behoud van zijn traktement, in zijn dienst geschorst.

Dit besluit is genomen in flagrante strijd met de destijds in de Hervormde Kerk bestaande reglementen. Zo ontbrak in de gerioende vergadering van het Classikaal Bestuur het vereiste aantal leden. Het reglementair vereiste vooronderzoek met betrekking tot hczwaren tegen de genoemde brochure was eenvoudig nagelaten. Geen enkele destijds gel-

dende reglementaire bepaling verbood de bediening van de doop aan kinderen uit een andere gemeente.³¹

Tegen dit op Hervormd standpunt onwettige en dus ongeldige vonnis ging De Cock, zij het op gebrekkige wijze, en mede daardoor tevergeefs, in beroep bij het Provinciaal Kerkbestuur van Groningen. Ook dit bestuur veroordeelde hem: de schorsing-voor-onbepaalde-tijd werd omgezet in een schorsing; voor twee jaar, evenwel nu met verlies van traktement (1 april 1834). Door hem zijn traktement te onthouden, wilde men hem te zwaarder treffen.

Inmiddels had hij zijn naam verbonden aan een geschriftje van Jacobus Klok uit Delfzijl, dat zich zeer scherp verzette tegen de kerkelijke gezangenbundel. Het Provinciaal Kerkbestuur zag hierin reden, De Cock helemaal af te zetten als predikant (29 mei 1834).

De Cock beriep zich op de Algemene Synode in Den Haag. Maar hoe en wat hij ook ondernam, de Hervormde besturen gingen stug door op de eenmaal ingeslagen weg. Men herkende niet de stem van de trouwe 'wachter voor het volk van God'. Wel herzag de Haagse synode het afzettingsvonnis in zoverre, dat rij De Cock een half jaar tijd gaf om 'aan her Provinciaal Kerkbestuur van Groningen zijn berouw en leedwezen te doen blijken, wegens het bedrijf, waaraan... hij schuldig is verklaard'. De schuldig-verklaring bleef dus ten volle gehandhaafd door dit 'hoogste' bestuurscollege, dat als 'mond' van heel de Nederlands Hervormde Kerk fungeerde. De Hervormde Kerk stelde haar eigen reglementen en verordeningen boven het Woord van God en wilde zich niet aan het juk van Christus onderwerpen.

In de loop van dit aan De Cock gegunde halve jaar rijpte bij hem en zijn kerkeraad de overtuiging, dat de Hervormde Kerk de kenmerken van de valse kerk vertoonde, zoals die in de Nederlandse Geloofsbelijdenis zijn beschreven: de Hervormde Kerk schreef aan zichzelf en haar vei-ordeningen meer gezag toe dan aan Gods Woord. Zij grondde zich meer op mensen dan op Christus. Zij vervolgde hen die heilig leven naar Gods Woord en die haar bestraffen over haar zonden (NGB art. 29).³²

H. Bouma

¹ H. de Cock, *Hendrik de Cock, Eerste Afscheiden Predikant in Nederland. Beschouwd in leven en werkzaamheid. Eene bijdrage tot Recht verstand van de Kerkelijke Afscheiding*, tweede herziene druk, Delfzijl 1886. Voortaan te citeren als: De Cock, *Leven*².

² M. Noordtzijs, *Herinnering en Waardeering, Hendrik de Cock, de iuder der reformatie van 1834*, Kampen 1911.

Noordtzijs, *u.w.* 3.

³ J.A. Wormser, *Een schat in aarden vaten*, Eerste serie III, 'Werken zoolang het dag is.' Het leven van Hendrik de Cock, Nijverdal 1915.

⁴ C. Keizer, *Op Afscheiding van 1834. Haar aanleiding, naar authentieke brieven en bescheiden beschreven*, Kampen 1934.

⁵ J.J. van der Schuit, *Hendrik de Cock, de Vader der Afscheiding, naast Luther en Calvijn*, Dordrecht 1933.

⁶ A.G. Honig, *Van Comrie tot De Cock of: Het Credo der Afscheiding*, Rede bij de overdracht van het Rectoraat en het neerleggen van het ambt aan de Theologische School te Kampen op 17 Januari 1934, Kampen 1934.

⁷ J. Hovius, *Geschiedeniswaardeering bij Hendrik de Cock*, Kede ge-

houden hij tie aanvaarding van het hoogleeraarsambt aan de Theologische School der Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland te Apeldoorn op Vrijdag 14 November 1947. Sneek z.j. (1947).

⁸ W. van 't Spijker, *De Kerk bij Hendrik de Cock*, Apeldoornse Studies No. 21, Kampen 1985.

⁹ *Hendrik de Cock, Verzamelde Geschriften. Voorzien van inleidingen en aantekeningen*, onder redactie van D. Deddens en W. van 't Spijker, 1 en 2. Houten 1984-1986. Hierna te citeren als: *Verz.Geschr.*

¹⁰ *Verz.Geschr.*, I, IV.

¹¹ Zo vergiste De Cock zich bv. hij zijn heruitgave van de *Punten van Reformatie*, toen hij op de titelpagina vermeldde: 'opgesteld door 7 voornamelijk predikanten van ons Vaderland in 1695' (*Verz.Geschr.*, 2, 609). Prof. dr. W. van 't Spijker heeft aannemelijk gemaakt, dat dit jaartal wel moet zijn 1675 (*a.w.*, hl IV.).

¹² *Verz.Geschr.*, I, 507, met de daar vermelde noten.

¹³ H. de Cock, *Ernstige en hartelijke toespraak: aan mijne Landgenooten in deze zorgvolle en droevige dagen, vooral met betrekking hunner eeuwige belangen*, Veendam 1834; *Verz.Geschr.*, I, 259-295.

¹⁴ *Verz.Geschr.*, I, 266.

¹⁵ *Verz.Geschr.*, I, 286.

¹⁶ *Verz.Geschr.*, I, 275.

¹⁷ *Verz.Geschr.*, I, 270.

¹⁸ *Verz.Geschr.*, I, 271.

¹⁹ *Verz.Geschr.*, I, 270.

²⁰ *Verz.Geschr.*, I, 184.

²¹ *Besturen van de Nationale Dordsche Synode; gehouden in den jare 1618 en 1619, te Dordrecht*. Uitgegeven door en met een voorrede van Hendrik de Cock. Gereformeerd leeraar te Ulrum. Veendam 1833. *Verz.Geschr.*, I, 1-31.

²² (H. de Cock) *Kort Begrip der Christelijke Religie, voor hen, die zich willen begeven tot des Heeren Heilig Avondmaal*. Vermeerderd met een voorrede, een voorherleidend hoofdstuk, uitgedrukte schriftuurplaatzen en een aanwijzing van onze formulieren van eenheid en Liturgie achter onze bijbels en kerkboeken geplaatst, benevens de artikelen van de Dordsche Synode, daar die op de waarheden hier verhandelt, regtstreeks of van ter zijde betrekking hebben, welke formulieren geheel en al in alles op Gods woord gegrond en met Gods woord bewezen zijn, Veendam 1833. *Verz.Geschr.*, I, 41-61.

²³ J.W. Verschoor, 'De Afscheiding en de gereformeerde theologie', in: *Onder Eigen Vandel, drie-maandelijkse theologisch tijdschrift*, o.r.v. Th.L. Haitjema en A.B. te Winkel, jg. 9, nr. 2, april 1934, 139.

²⁴ *Verz.Geschr.*, I, 47. Trouwens de titel van deze uitgave bevestigt de stelling, dat het De Cock ging om trouw aan alle drie de formulieren van eenheid.

²⁵ *Verz.Geschr.*, I, 7.

²⁶ Uitg. Groningen 1833. *Verz.Geschr.*, I, 63-110.

²⁷ De Cock, *Leven*², 103.

²⁸ *Verz.Geschr.*, I, 75.

²⁹ *Verz.Geschr.*, I, 104.

³⁰ S. Sybenga, *De Afscheiding en het Algemeen Reglement voor het bestuur der Nederlandsch Hervormde Kerk van 1816. Kerkhistorische en staatsrechtelijke studie*, Groningen 1932, m.n. 33-34. Zie voor het ontbreken van het vereiste aantal leden: De Cock, *Leven*², 111.

W.J. de Wilde, *Geschiedenis van Afscheiding en Doleantie van Hervormd standpunt bezien*, Wageningen z.j., poneert, zonder vermelding van gronden: 'Er was weliswaar een artikel in de reglementen dat zeide, dat men wel kinderen uit andere gemeenten kon doopen, maar dan moest men eerst toestemming hebben van den predikant van die plaats, vanwaar dat kind kwam', *a.w.*, 51. Wit berust evenwel op een vergissing. Terecht heeft W. Volger, *De leer der Nederlandsche Hervormde Kerk*, eerste deel (1818-1852), Franeker 1946, opgemerkt: 'Eerst sinds het jaar 1842 kon er sprake zijn van eenige regeling omtrent het doopen van kinderen in andere kerkelijke gemeenten, dan waarin zij geboren waren. Voor dien tijd was dit doopen vrij', *a.w.*, 86; zie ook 240-241. De Wilde erkent dan ook: 'Eigenlijk was dit Classicale vonnis onwettig'. 'De Vergadering was nl. onvoldoende geweest en daarom onwettig, en feitelijk had De Cock geen enkel wetsartikel overtreden', *a.w.*, 53.

³¹ Voor de beschrijving van de geschiedenis is voornamelijk gebruik gemaakt van: De Cock, *Leven*².

NOCHTANS DANKDAG?

'Nochtans zal ik juichen in de Here, jubelen in de God van mijn heil'

Habakuk 3 : 18

O zeker: elke dag ons dagelijks brood.

Honger noch dorst kennen wij.

Een land van melk en honing, daarin mogen wij leven.

Onvoorstelbaar!

Ja, niet voor óns onvoorstelbaar: wij weten niet beter!

Maar onvoorstelbaar voor mensen die dat niet kennen.

Die ons niet kunnen zien, zoals wij hen wel kunnen zien.

Die, anders dan wij, midden in de ellende van honger en geweld leven:

Waar de bomen niet bloeien willen.

waar de akkers van droogte gebarsten zijn.

waar schapen en geiten vergccfs naar gras zoeken (vgl. 3 : 17).

Waar het leven vergáát van ellende...

Waar het iedere dag benauwdheid is.

En daarom dat vraagteken achter 'dankdag'.

Geweld! en Gij verlost niet?

Ellende! en Gij helpt niet?

Honger! en Gij...

Een probleem ouder dan Habakuk.

Onderdrukking en geweld zijn voor mijn ogen,

en er is twist, en tweedracht verheft zich.

Daarom verliest de wet haar kracht,

en keiinter niet meer van recht (vgl. 1 : 2-4).

Habakuk zit er verschrikkelijk mee.

En toch... leert hij belijden,

en toch is de Hére volop aan het werk!

Durven wij vandaag nog wel zo over de Here te denken, te schrijven, te spreken, zoals Habakuk toen:

Voor Hetn uit p a t de pest

en koortsgloed volgt Hem op de voet.

Hij staat en doet de aarde schudden.

Hij ziet rond en doet de volken van schrik opspringen.

Pijlen in overvloed!

In toorn dorst Hij de volkeren... (hfdst. 3).

Als Habakuk de geluiden hoort, de beelden ziet...

dan bééft zijn binnenste.

dan trillen zijn lippen.

Als mens kan hij dat bestuur van de Here niet vatten.

Maar verstoppén mag hij zich niet. zwijgen mag hij niet.

Niet zijn ogen sluiten voor her onbegrijpelijke, zijn kop in het zand steken...

Als gelóvige wil hij dat ook niet, hij wil blijven luisteren naar de Here. uitzien naar **wat** Hij zal spreken:

En dan moet hij de straat op, als gelovige, als profeet.

En een spandoek omhoog heffen:

'Er komt een einde, uitblijven zal het niet!

De rechtvaardige ral door **het** geloof leven!' (2 : 2-4).

Geloof!

Er is een uitweg. Er is houvast.

Er is zelfs wel een beetje begrijpen, in **het** geloof

In elk geval: **vertrouwen!**

En daarom, nochtans, de **rúst**.

Maar niet van welvaart en vrede:

een **rustig** (niet angstig en vol zorgen)

afwachten de **dag dei-benauwdheid** (3 : 16).

En daarom, door dat geloof, is er,

ook als we de **dag dei-benauwdheid** voelen aankomen, toch: de **dánk** en de **dankdag**.

Ook al vergaan velen van welvaart?

Ook al schreeuwt de aarde om water?

En die daar op wonen...

En...

Ja, want: de rechtvaardige zal door het gelóóf léven!

En dan, in het geloof.

als de kleine profeet Habakuk overdonderd wordt door het geweld,

de akkers vruchteloos, de aarde gebarsten,

de stallen leeg...

dan tilt het geloof hem, dan tilt het geloof ons, daarboven uit,

en is het dankdag en jubel,

en klinkt er, door de Heilige Geest,

heel stil en heel bescheiden,

maar ook vol troost!

in ons hart 'nochtans':

'...zal ik juichen in de Here,

Jubelen in de God van mijn heil!'

G. Riemer

WELKE KERK GING ST'UK?V (slot)

We mochten tot een afronding komen van de bespreking van het boek *Een kerk ging stuk*. We beseffen dat lang niet alles besproken is. Heel wat dingen hebben we moeten laten liggen. En er zou nog zoveel meer te noemen zijn. Maar weerleggen vraagt meer ruimte dan poneren. Het is gebleken bij bepaalde dingen die we 'nagerekend' hebben. Hoewel er dur nog veel meer te Leggen zou zijn, willen wij eindigen met het kerkrechtelijk aspect van het conflict.

Trouw aan de kerkorde

Een tweede spil waarom liet draaide in de strijd met de buiten verband kerken was – naast trouw aan de belijdenis – de trouw aan de gereformeerde kerkorde. In 1951 had K. Schilder al gewaarschuwd tegen kerkontbindende tendensen. Het kerkverband dreigde 'los zand' te worden, waarbij ieder doet wat goed is in eigen ogen. In naam van verzet tegen heerschappij-voering van meerdere vergaderingen kreeg de plaatselijke predikant hier en daar een dominerende positie. Laten we niet vergeten dat de roomse hiërarchie *begonnen* is met een machtsstrijd tussen *plaatselijke* bisschoppen. Wie zich niet meer stoort aan de belijdenis en de kerkorde sticht niet alleen wanorde, maar *berooft* ook de gemeente van haar christelijke vrijheid, waarvoor de kerkorde waakt. **A** in de vorige eeuw schreef Groen van Prinsterer: 'Zo er in de kerk, in de maatschappij der gelovigen, geen geloofsbepaling is, bestaat er geen kerk; er zal òf volslagen verwarring, of voldagen onderwerping aan het afwisselend gevoelen van geestelijken en geleerden, anarchie van meningen of duizendhoofdig Pausdom ontstaan' (*Proeve over de middelen, waardoor de waarheid wordt gekend en gestaafd*, 1854, bl. 29).

Daarom legden de gereformeerde kerken in de jaren zestig zo sterke nadruk op de noodzakelijke trouw aan de kerkorde. We hebben in ons tweede artikel al duidelijk gemaakt dat in Noord-Holland, maar weldra ook in het hele land, allerlei bepalingen van de kerkorde aan de laars werden gelapt. Het hele kerkverband verkeerde in gevaar van ontbinding.

Wanneer dan ook de schrijvers van dit boek klagen over 'de nieuwe hiërarchie' komen we daarvan niet onder de indruk. Hoe funderen zij deze aanklacht namelijk? 'Men heeft uit de geschiedenis die we vertelden gezien, dat de synodes gehoorzaamheid eisten, ook als die vierkant indruiste tegen het geweten' (220). Tegen het geweten?

Wanneer men geschreven had: tegen Schrift en Belijdenis, dan zouden we luisteren en graag de argumenten toetsen. Maar ons geweien kan toch geen maatstaf zijn?

Daar hebt u het subjectivisme weer ten voelen uit. Heel kwalijk wordt het, wanneer ds. Van der Kwast op bl. 105 over 'kerkrecht of standrecht' spreekt. Standrecht kennen we uit de oorlog. Mensen werden op straat zonder vorm van proces doodgeschoten. Nu schrijft deze predikant: 'Wanneer de leer in geding is, laten we ons niet ophouden door een of ander artikel van de kerkorde'. zo was de leus. Dit is een grove mistekening van de werkelijkheid. Juist naar de kant van de latere buitenverbanders werd gewaarschuwd tegen een formalistische hantering van de kerkorde, die *maar* al te vaak voorkwam. *Aan* de ene kant stoorde men zich niet aan de afspraken van de kerkorde, *maar als* het zo uitkwam werd er een beroep op gedaan om eigen verkeerde mening of verkeerd optreden te dekken.

Formalisme

Tegenover dit formalisme is vaak verwezen naar wat dr. F.L. Rutgers in 1882 heeft geschreven over het kerkverband van de Nederlandse Gereformeerde Kerken. Het valt me op dat ds. Van der Kwast geen enkel letterlijk citaat van Rutgers geeft, terwijl hij juist zo uitvoerig op dit beroep op Rutgers wil ingaan. Hij beweert dat de kerkelijke verhoudingen in 1967 totaal anders waren dan ten tijde van de Dordtse Synode. Dit is slechts *ten* dele waar, maar dit doet niets af aan de *juistheid* van Rutgers' *uitgangspunt*. Net treft me dan ook dat ds. Van der Kwast hier niet verwijst naar *wat* Rutgers schreef over *De geldigheid van de oude kerkordening der Nederlandsche Gereformeerde Kerken*. Amsterdam 1890, waarop minstens zo vaak een beroep werd gedaan. Dat was zeker te verwachten geweest, omdat hij steeds naar de kerkorde verwijst. Het valt te betreuren dat hij zich daarom niet geconfronteerd heeft met deze belangwekkende uitspraak van Rutgers: 'Toezicht *was* er, zeer stipt en streng, dat de grondslag van het kerkelijk samenleven, d.i. de belijdenis, werd gehandhaafd. Maar betrekkelijk slap was daartegenover de handhaving van de Kerkenordening: formalisme of reglementaire precisie was er eer te weinig dan te veel. Eigenzinnigheid of willekeur mocht natuurlijk niet heerschen; bandeloosheid of wanorde werd natuurlijk niet beschermd. Maar wanneer de orde, de rust en de welstand der kerken geen gevaar liepen; wanneer die in tegendeel nog bevorderd werden door een kleine afwijking van de ordinantiën; dan werd zulke afwijking niet verkeerd geacht, en dus niet slechts geduld, maar ook goedgekeurd' (41). Maar aan kerkbedervend individualisme werd nooit ruimte gegeven. Vandaar dat Rutgers over deze ruime hantering van de kerkorde verder schrijft: 'Al-

tijd echier onder één voorwaarde, nl. dat de Kerken één bleven in belijdenis en tezamen onderworpen aan Gods Woord. Dat wordt altijd ondersteld: daarop rust de bruikbaarheid van de gansche ordening: en zóó geheel is zij daarop gericht, dat zij hij een andere toestand wel niet anders dan onthindend kan werken' (43). Dat was nu precies de zaak in de jaren zestig!

De schorsing van ds. Van der Ziel

De kerkeraad van Groningen-Zuid ging, na een lange periode van gesprek met en terechtwijzing van zijn predikant ds. A. van der Ziel, over tot zijn schorsing 'in eigen verantwoordelijkheid'. Daarover ontstond een geweldige deining in het hele land. Immers, de kerkorde schrijft voor dat een dergelijke schorsing dient plaats te vinden op grond van het oordeel van de kerkeïnad en de naburige gemeente.

Nu liad de kerkeraad van Groningen-Zuid zich tot die van Groningen-Noord gewend. Maar deze kon niet tot een 'oordeel' komen, verdeeld als hij was. Dit valt te verstaan, want zijn eigen predikant, ds. L.L. van der Vliet, liad samen met ds. Van der Ziel aan samensprekingen in de synodaal Gereformeerde Kerk ter plaatse deelgenomen, die door Groningen-Zuid in strijd met Gods Woord en de kerkorde werden geacht. De kerkeraad van Groningen-Noord verwees die van Groningen-Zuid slechts naar opmerkingen, die tijdens de bespreking waren gemaakt. Maar deze waren uiteraard geen kerkeïraads-oordeel. U vindt de hele zaak breed in mijn *Cahier* beschreven op bl. 35 v.v.

Daarop wendde de kerkeïnad van Groningen-Zuid zich tot de classis, die ds. Van der Ziel een maand bedenktijd grif. Hij verklaarde echter: 'Ik sta hier nog als de eerste avond en zie mijn handelen nog als goed'. Daarop verwees de classis de zaak terug naar de betrokken kerkeïraad en wilde geen oordeel van schorsingswaardigheid uitspreken. Toen schorste de kerkeraad zijn predikant 'in eigen verantwoordelijkheid' en ging meteen in beroep bij de Particuliere Synode.

Om een lang en droef verhaal kort te maken: deze zaak kwam op de synode van Rotterdam-Delfshaven 1964-1965 aan de orde. We hebben er al eerder op gewezen dat het handelen van ds. Van der Ziel precies parallel liep met dat van ds. Van der Schaft, die door de synode afzettingswaardig werd bevonden. Daarom spraken we onze verbazing er over uit dat de synode t.a.v. ds. Van der Ziel zo verdeeld was. De commissie van de synode had alles ordelijk voorbereid: eerst moest de vraag aan de orde komen of ds. Van der Ziel schorsingswaardig was. Hijzelf was immers van mening dat hij en ds. Van der Schaft in het zelfde spoor gingen. Toen echter een aantal synodeleden meteen ook de schorsingsweg ter sprake wilde brengen, achtte de synode deze procedure niet juist en sprak eerst de schorsingswaardigheid van de predikant uit. Dat was voor een twaalftal synodeleden de reden om hun medewerking aan de synodale arbeid te staken. We hebben daarover al het onze gezegd in ons eerste artikel.

De cynode kwam nu tot de volgende uitspraak: de kerkeïraad van Groningen-Noord en de classis Groningen zijn 'ernstig in gebreke gebleven hun taak naar art. 79 en 80 KO, om de kerkeïraad van Groningen-Zuid naar behoren te helpen in de zware rechtshandeling, waarin deze raad zich moest begeven, te vervullen'. De synode overwoog t.a.v. het handelen van ds. Van der Ziel dat: '...door het in gebreke blijven van de naast gelegen gemeente en de classis Groningen zulk schismatiek handelen niet werd gestuit, zodat de kerkeïraad in een positie werd gedrongen, waarin art. 79 KO niet voorziet' met al?oordeel: '...dat de kerkeïraad van Groningen -Zuid vanwege de aldus ontstane situatie gerechtigd was in afwijking van de in art.79 KO gestelde regel zijn "eigen verantwoordelijkheid" regeren over de grote Herder der schapen te betrachten, door de schorsingsdaad ten uitvoer te leggen, met gelijktijdig beroep op de eerstkomende particuliere synode'.

Dit besluit acht ik geheel in de lijn van Rutgers te liggen, want de kerkorde voorziet niet in alle situaties. Zeker niet in de moeite dat een genabuurde kerk en een classis geen oordeel willen of kunnen formuleren. Belangrijk is ook dat de afwijking van de kerkorde duidelijk werd geformuleerd en erkend. Individualisme en willekeur moeten immers volgens Rutgers vermeden worden. Ik denk ook aan wat Voetius inzake het recht van afwijking van de KO heeft geschreven: 1e Afwijking is geoorloofd, wanneer stipte naleving niet geschieden kan, zonder dat de orde, vrijheid en welstand van de kerk gevaar loopt; 2e de kerkorde zelf mag niet veranderd worden, maar de afwijking moet als afwijking gckennierkt worden; 3e de afwijking moet onderworpen worden aan het oordeel van een daartoe bevoegde vergadering.

De kerkeraad te Kampen heeft op deze voorwaarden van Voetius gewezen in zijn brief van 22 juni 1943 aan de Generale Synode van Utrecht 1943, toen het ging over de zelf-continuering van de synode. Had deze erkend dat dit in afwijking van de KO was gebeurd, dan hadden de zaken anders gelegen dan toen zij de KO geweld aandede door haar handelwijze niet als afwijking van de KO te zien.

Tegenover allerlei beschuldigingen heb ik van mening dat in deze en dergelijke zaken de kerkelijke vergaderingen in de jaren zestig niet anders hebben gedaan dan zich erop toeleggen de bepalingen van de kerkorde na te leven (art. 84 KO). Dit blijkt ook uit de uitvoerige en indringende wijze, waarop allerlei bezwaren tegen het toenmalige beleid van kerkelijke vergaderingen aan de hand van de kerkorde werden gewikt en gewogen.

Een incident

Laat ik het voorgaande duidelijk mogen maken met een incident dat zich op de synode van Hoogeveen voordeed. Op haar tafel lag onder meer een door dr. J. Douma 'uiterst intelligent' genoemd bezwaarschrift. We laten hier nu allerlei namen weg, want het gaat ons om de zaak. U kunt het allemaal vinden in *De Reformatie* van 30 augustus 1969.

Omdat de betreffende commissie uiterst serieus op dit bezwaarschrift wilde ingaan, kwam zij met een omvangrijk rapport. Dat was voor commissie en synode uiteraard een moeizame zaak. Er werd dan ook een besluit uit geboren dat zeer omvangrijk was. Voor sommigen te omvangrijk. Douma zegt daarvan: 'Wie houdt altijd het hoofd koel in de beproevingen, die stapels bezwaarschriften aan zesen-twintig (moet zijn 36, W.G.d.V.) synodeleden geven te doorstaan? Ons ondermijnd kerkelijk samenleven vergt van de zenuwen soms het uiterste. En dan te weten – vaak reeds bij voorbaat – dat het gros van de bezwaarden zich bij de beslissing toch niet neer legt'. Het tekent de situatie in deze kerkelijk zware jaren. En het is ook gebleken; de indieners van dit bezwaarschrift gingen en bleven buiten het verband van de gereformeerde kerken.

Maar wat gebeurde er nu? De rapporteur, die zich ingespanssen had om aan de appellanten het voile pond te geven, werd geïrriteerd door voorstellen om het concept-hesluit maar in te korten. En toen kwam het hoge woord eruit: In de vergadering zijn lieden, die menen, dat 'als het confessioneel maar in orde is, het er dan wat het kerkrechtelijke betreft minder toe doet'. Precies de aanklacht die ds. Van der Kwast hier heeft geformuleerd: geen kerkrecht, maar standrecht. Maar de synode wijst deze suggestie verontwaardigd van de hand. De zaak wordt uitgepraat en de beschuldiging teruggenomen.

Wat kan dit verhaal ons leren? Dat het een fabeltje is, wanneer ds. Van der Kwast beweert dat de kerkorde terzijde werd geschoven, als de leer in geding is. Ik heb zelden *acta* gelezen, waarin zo gewerkt en geworsteld wordt om in trouw aan de kerkorde te oordelen en te handelen. En ik zou alle critici binnen en buiten onze kerken willen uitnodigen de *Acta* van Hoogveen eens rustig te lezen.

Vrijbuitelij

Wie na het voorgaande kennis neemt van de vrijbuitelij die in de jaren zestig door allerlei voorgangers en gemeenten en ook door hoogleraren te Kampen werd ondernomen, komt in een heel ander klimaat. Vrijbuitelij, ik kan er geen ander woord voor vinden. Laten de feiten spreken. Volgens de deputaten-curatoren van de Theologische Hogeschool waren in die tijd kerkeraden overal bezig de aan hen toevertrouwde gemeenten te voeren op independentistische en a-confessionele wegen. We noemen er enkele voorbeelden van, maar ze zouden te vermenigvuldigen zijn.

In de 'vrije gemeente' te Wolvega was de predikant synodaal gereformeerd geworden. Hoe moest het nu met de preekvoorziening? Men kende daar een vrije kansel en een open avondmaalstafel. Eerst bedient de vrij-evangelische heer van Gent daar dit open avondmaal. Dan gaat ds. Oosterhoff te Beverwijk voor (door de Generale Synode van Rotterdam-Delfshaven om zijn leer veroordeeld). Verder treedt als voorganger op mr. Van Zwieten, redacteur van *Contact*. Dan lezen we de naam ds. G. Visee, redacteur van *Ophouw*.

In *De Reformatie* van 13 mei 1967 schrijft prof. J. Kamp-

huis hierover: 'Men ziet: in Wolvega wordt steun verleend tot doorbraak van het gereformeerd kerkverband'. En het blad *Ophouw* gaf leiding aan deze kerkontbindende actie.

In het nummer van 8 september 1967 schrijft prof. dr. H.J. Jager inzake de veroordeling van de 'Open Brief' door de synode van Amersfoort-West: 'Nu kan men met wat kunst- en vliegwerk wel wat afwijking van de Belijdenis construeren. Maar dan moet men wel van een mug een olifant maken'. Zo ging hij tegen een synode-uitspraak in, zonder zelf de kerkelijke weg in te gaan. Schamper sprak hij zich over synodale besluiten uit met totale negering van wat art. 31 KO zegt over het bindend zijn van deze besluiten, tenzij...

Aan broeders en zusters die zich in hun kerk niet meer thuis voelen adviseert hij: 'In de eerste plaats zou ik Leggen: van synodale besluiten niet te veel aantrekken. Niet tegen meerdere vergaderingen opzien. Dat hebben we in het verleden veel te veel gedaan. Een kleinst mogelijke meerderheid kan wel gebruik – of misbruik – maken van macht. Maar welke waarde is aan zulk een besluit te hechten? Wat synoden bedisselen, gaat vaak buiten het kerkvolk om. Buiten de gemeente om. Die 'geloofd' het wel... synodale uitspraken doen zich wel voor als uitspraken van de kerk. Maar er zijn weinigen die dat nog geloven' (28 febr. 1969).

Op 11 april 1969 schreef deze hoogleraar inzake het onderscheid dat de belijdenis maakt tussen ware en valse kerk: 'Hoe moeten we aan met die onderscheiding in onze dagen in onze goede stad Kampen? Er zijn een tiental gemeenschappen, die zich gereformeerd noemen met de een of andere toevoeging. Allen willen trouw zijn aan Schrift en belijdenis, Vrijwel allen hebben ook nog de aloude Dordtse KO. Zijn negen van deze gemeenschappen valse kerken en is er één ware kerk, waarbij alle gelovigen zich zouden moeten voegen?'

Hier ontbreekt wel alle onderscheidingsvermogen. Eigenlijk wordt de kerkelijke verdeeldheid gebagatelliseerd. Alsof er niet veel eigenwilligheid en sectarisme bij allerlei groeperingen te constateren valt, die tot een God niet te verantwoorden versplintering hebben geleid. Intussen wordt de norm van de belijdenis hier volledig buiten spel gezet. En deze zinnen komen uit de pen van een gereformeerde hoogleraar, in dienst van alle kerken.

Opties voor kerkkeus

Nu heeft ds. Van Den Brink geschreven: 'In de Gereformeerde Kerken (vrijg.) mag men volgens dr. De Vries niet zeggen, dat er op een plaats wel eens twee ware kerken kunnen zijn' (219). Hij zal dit nergens bij mij kunnen Pezen. De vereniging van 1892 leert ook wel anders: twee ware kerken, die met elkaar vereniging zoeken. Hij vervolgt: 'Hij veroordeelt prof. Jager hierom'. Dit is wel een totale verdraaiing van wat ik werkelijk schreef. Ik ging namelijk in tegen wat prof. Jager in het hoven vermelde nummer van *Ophouw* had geschreven. Hij richtte zich daarin tot kerkleden 'die zich in hun gemeenschap hele-

maal niet thuis voelen'. **Wel** is er in hun omgeving helemaal geen sprake van schorsing, zo constateert hij. 'Er zijn ook geen uitspraken gedaan over de **Open** Brief en dergelijke. Maar **ze** vinden bepaalde besluiten van de G.S. of viin een P.S verkeerd... **Zij** zijn over dat alles bezwaard en verontrust'.

Raadt prof. Jager Ien nu aan de kerkelijke weg te gaan, zoals een goed gereformeerd mens betaamt? Welnee. Hoor zijn publicke advies: Als men het beslist niet kan uithouden in de vrijgemaakte kerken, kan men zich voegen hij een 'vrije' vrijgemaakte kerk, buiten verband. Ieder is **wel** niet voor 'vrije kerken', maar ze hebben volgens deze hoogleraar 'veel goeds' verricht. Als voorbeeld noemt hij ds. Jan de Liefde uit de vorige eeuw. Nu, dat ligt wel geheel in de lijn van de confessionele crisis die mee door het blad *Ophouw* ontstaan en aangewakkerd is. Want het was **juist** deze Jan de Liefde die in de vorige eeuw schreef: 'En neenit een pennemec;, en snijdt den Catechismus van **achter** uw bijhels weg, en legt dan het enkele **Woord** Gods in het midden, en heft dan uwe handen op naar den hemel en roept: Dit is liet leerboek en geen andere voor ons en **onze** kinderen' (*Zie* J.N. Bakhuizen van den Brink c.a., *Documenta Reformatoria II*, Kampen 1862, hl. 171). Dus: weg niet de belijdenis! Zover was 'tiet in onze kerken gekomen dat een hoogleraar te Kampen dergelijke adviezen gaf.

Maar nog is het einde niet. Volgens hem zit in elk kerkverband van enige omvang een demonisch gevaar. Had Schilder nog in 1951 geschreven dat Christus zijn bloed **ook** vanr het kerkverbnd heeft gegeven, zijn vroegere collega Jager spreekt over het demonisch gevaar in elk kerkverband. Hij gaat verder: mocht men geen vrije gemeente kunnen vinden, laat men het dan eens proberen hij een christelijke gereformeerde kerk. 'Daar wordt waarschijnlijk even goed of slecht gepreekt als bij ons '. Maar ook dai is niet de laatste optie. 'Misschien zou Ik in de 'synodale kerken' beter terecht kunnen. Misschien ook niet. Want namen zeggen tegenwoordig niet veel meer.... Maar plaatselijk zou men het kunnen treffen, dat er in de 'synodale' kerk goed gepreekt wordt'. Er is **nòg** een optie: 'Men neemt het "verband" op de koop **toe**. Wellicht geldt hier en **daar** hei zelfde viin een hervormde kerk'. Zo werd in deze tijd het kerkvolk voorgelicht door iemand, die toch eens het vertrouwen van de Gereformeerde Kerken had.

Ik hoop **dat** de lezers verstaan, in welke crisis onze kerken toen verkeerden.

Hetzelfde geldt van hef al maar spreken over de gebreken van onze belijdenis. Nu leen geen gereformeerd mens dat de belijdenis onfeilbaar is. We hebben al op het voortreffelijk artikel van ds. Wiskerke gewezen. Maar men schreef: zoals je **geduld** moet hebben met de zonden en gebreken van Jeouders, zo moei je ook geduld betrachten met de confessie. Dat klinkt toch **wel** anders dan wat het ondertekeningsformulier zegt: Wij verklaren hierbij voor het aangelicht viin de Here, oprecht en met een goed geweten, dat **wij** er hartelijk van overtuigd zijn dat de leer

van de drie formulieren van eenheid in alle delen geheel met **Gods** woord overeenstemt.

Het werd dan ook hoog tijd dat de Gereformeerde Kerken orde op zaken gingen stellen. wilden zij niet als kerken ten onder gaan. Daaraan heeft de synode van Hoogeveen handen vol werk gehad. Wani de Gereformeerde Kerken dreigden in een chaos van personalisme, individualisme en independentisme onder te gaan. Maar door Gods genade mochten 7e het gereformeerde spoor houden. Ze werden wel gehavend, maar gingen niet **stuk**. Her wonder gebeurde dat er na deze zware jaren een grote opbloei kwam.

Maken we nu de slotsom **op** van het hier besproken boek, dan moet ons van het hart **dat** het een typisch voorbeeld is van wat in de jaren zestig aan de **orde** was.

Personalisme, individualisme en independentisme

Ik denk aan het *personalisme*, dat in de vele verhalen naar buiten komt. Het boek wemelt ervan. De een zei dit en de ander dat. Nu **is** er **op** zichzelf niets op tegen dat ter illustratie van een geschiedenisverhaal ook personen aan het woord komen. Maar daardoor mag de geschiedenis zelf niet ondersneeuwen. En dat gebeurt hier maar al te zeer. Ook **is** het gevaar van allerlei 'verhalen' dat ze meestal oncontroleerbaar zijn.

Ik ben even in de verleiding gekomen om op zulke verhalen in te gaan. Ik **was** er al op de computer mee begonnen. Maar ik heb het weer gewist. Zó schrijf je toch geen kerkgeschiedenis. Een heel verhaal wordt verteld over de onderlinge verhoudingen van de hoogleraren te Kampen. Men vraagt zich af, wie hier de zegsman van de schrijvers was. Er wordt gesproken over 'lange gesprekken tot diep in de nacht' (173) en wat men daarover in de familiekring van de Holwerda's zei, via een informatie van ds. K.B. Holwerda (176). Nu meen ik **ook** cnigszins in die periode in de buurt te hebben gezeten en ik zou wellicht ook meer dan één verhaal kunnen vertellen, **soms** van heel dichtbij. Maar we gaan toch niet een blad als, *Story* op kerkelijk terrein navolgen? Met is immers niet belangrijk **wat** er van Jan, Piet of Klaas persoonlijk ie zeggen valt, maar wel, of de uitspraken en handelingen van de synoden in overeenstemming waren met **Gods** Woord, de belijdenis en de kerkorde. Laat men de Gereformeerde kerken van na de vrijmaking daaraan toetsen en blijven toetsen. Dan kunnen heel wat verhalen achterwege blijven.

Ook het *individualisme* valt in dit boek op. Van meetaf wordt in partijschappen gedacht, **soms** met naam en toenaam. Ds. Van den Brink beweert dat hij meteen terecht kwam in een sfeer van partijschap en schisma, toen hij in 1947 student te Kampen werd (170). Dit zou dan blijken uit de strijd om de toelating viin student D. Slagboom. Hier vergist hij **zich**, wiint her ging over de toelating viin de toenmalige student L. Flonr, en dat was voor zijn tijd. Maar dit daargelaten, het beeld dat hij avcr de verhouding tekent klopt niet inet de werkelijkheid. Er bestonden in-

derdaad spanningen in de cursus 1946-1947. Ze werden door de toenmalige abactis getypeerd als de crisis der jeugd, die ook de Afgescheidenen hebben gekend, en hoe! Maar in dit Jaarverslag wordt tevens vermeld dat Fides (het studentencorps) de hernieuwde jeugd toonde 'in een sfeer van gezuiverde amicitia' (*Almanak FQI 1948*, bl. 60). En de Almanak van het volgend jaar getuigt van het viere van de corpsvergaderingen 'zonder enige reserve en ongezonde spanningen' (bl. 65). En pas toen deed student Van den Brink intrede in het corps. Volgens ditzelfde verslag werd hij naast andere studenten door installatie toegevoegd aan de gelederen der Fidelen. Dat was op 6 december 1947. En naast hem ook de heer D. Slagboom als gastlid, zonder enig conflict.

Wel waren er in deze periode meningsverschillen over al of niet bevriende contacten met andere studentencorpora. Maar de abactis meldt: 'Doch dit mag met grote dankbaarheid geconstateerd, dat deze meningsverschillen geen enkele maal hebben geleid tot verstoring der amicitia tussen Fidelen'. Men was in de volle zin des woords *broederlijk* vereend. Zelf was ik toen assessor I en ik kan getuigen dat het toen machtige en prachtige jaren waren.

Ik heb dit 'verhaal' van ds. Van den Brink dus kunnen natrekken. Hij heeft het kennelijk van 'horen zeggen'. Maar hij begint dit hoofdstuk wel met de geladen zin: 'Veel vroeger dan in de kerken heeft de scheuring zich aangekondigd in de kring van de studenten aan de Theologische Hogeschool' (170). Zo wordt stemming gemaakt en de geschiedenis geweld aangedaan. Schreef Wiskerke al niet over het verschrikkelijk individualisme?

Het heeft wel enige ruimte gekost om het verhaal van ds. Van den Brink over Kampen te controleren. Maar het mag het zoveelste voorbeeld zijn van de tendentieuze geschiedbeschrijving van dit boek.

Tenslotte blijkt hierin ook het *independentisme*. Dit vertoont veel aspecten: de onafhankelijkheidszucht van plaatselijke kerkeraden, maar ook de adoratie van de persoon van de predikant. Hoe vaak komen we in dit boek tegen: maar het is toch een predikant met een lange staat van dienst, een vrome man, iemand die met grote trouw de kerk heeft gediend. U kunt een dergelijke typering op bl. 159 lezen. Maar wat staat er ook al weer in Ezechiël 18:24? 'Wanneer een rechtvaardige zich afkeert van zijn rechtvaardige wandel... zal met geen van zijn rechtvaardige daden rekening gehouden worden'. Laten we beducht zijn voor persoonsverheerlijking!

Want hier gluuft het gevaar van het indepentisme om de hoek. We hebben al gewezen op de typering van Groen van Prinsterer dat het zich niet houden aan de belijdenis als akkoord van de kerk een veelhoofdig pausdom kan veroorzaken. Dan gaat de plaatselijke predikant domineren. 'Hij heeft er voor gestudeerd, hij zal het wel weten'. Maar de bescherming van het kerkverband ontbreekt, omdat men dat van zich afschudt: independentisme! Ook daarover heeft Groen van Prinsterer het zijne gezegd: dienaars van het Woord dienen de belijdenis te erkennen. 'Hiertoe zijn de leraars in dubbele mate verplicht, wier

gezag willekeur is, wanneer het niet ondergeschikt blijft aan het gezag der kerk waarvan zij leden en dienaren zijn' (a.w. bl. 27).

We kunnen ook wijzen op een opmerking van Bilderdijk: 'Die der Kerk zijn gevoelen wil opdringen tegen de Confessie, deze is de onverdraagzame, de dwinger, de schender der maatschappelijke rechten, de conscientie-geweld-doener' (door Groen geciteerd op dezelfde bladzijde). Met andere woorden: independentisme en dominocratie gaan hand in hand. Het blijkt in de Nederlands Gereformeerde Kerken.

Slotsom

We moeten eindigen. Opvallend is het zwijgen over gecoupeerde kerkorde. Akkoord van kerkelijk samenleven geheten (AKS). Ik heb in mijn *Cahier* daaraan grote aandacht besteed (bl. 90 v.). Daarin werd aangetoond dat op *wezenlijke punten* afscheid is genomen van de gereformeerde kerkorde. Maar in dit boek wordt er nauwelijks een bladzijde aan gewijd. Ondanks kritiek uit eigen kring en ook uit buitenland (Zuid-Afrika). Ik ga de kritiek niet herhalen. Ik wil alleen maar wijzen op de conclusie die prof. C. Trimp heeft getrokken: 'Hier wordt de onmacht tot het kerkelijk samengaan openbaar die alle grote woorden, die sinds 1967 op hoge toon tegen de zgn. hiërarchie in de gereformeerde kerken gesproken zijn, logenstraft. Elkaar in liefde vasthoudende, gaat ieder zijn eigen gang in een kennelijk onstuitbaar independentisme. Bekleed met het predicaat 'vrijheid in Christus' zet dit independentisme de deuren wijd open voor menselijke eigenwilligheid en plaatselijk experiment' (*De Reformatie*, 2 januari 1982).

In het slot van dit boek lezen we dat de auteurs dromen van een kerk, waarin de opvattingen die in dit boek verdedigd worden ter vrije discussie staan, uiteraard onder de norm. Een kerk, waarin de benoeming van de Vrijmaking vrij is en waarin samenwerken met evangelicals en mensen uit de 'nadere reformatie' mogelijk is (228).

Naar onze overtuiging is deze droom bedrog. De vrijblijvendheid die in dit boek wordt voorgestaan onderwerpt zich naar onze vaste overtuiging niet aan de onderwijzing en tucht van de kerk en buigt de hals niet onder het juk van Jezus Christus en dient niet de opbouw van de broeders, zoals de Nederlandse Geloofsbelijdenis daarvan spreekt in artikel 28. Omdat niemand, welke positie hij ook heeft, zich van deze heilige vergadering afzijdig mag houden, om op zichzelf te blijven staan, zijn wij de overtuiging toegedaan dat in het geding van de jaren zestig niet de Gereformeerde Kerken zijn stuk gegaan, maar helaas zij, die buiten haar verband getreden zijn.

W.G. de Vries

BUNSCHOTEN-WEST

Als het er om gaat een karakteristiek iets te noemen van de kerk te Bunschoten-West, dan moet dat het woord 'jong' zijn. Want deze gemeente is in meerdere opzichten één van de jongste kerken in Nederland. Ze bestaat pas vijf jaar als zelfstandige kerk. Terwijl de leden van de gemeente voor het overgrote deel jong zijn.

Een jonge kerk

In de jaren 70 besloot de burgerlijke gemeente Bunschoten-Spakenburg dat er in het ruidwesten van het dorp een nieuwbouwwijk zou moeten worden gerealiseerd. Dit, om in de komende jaren te kunnen voorzien in de behoefte aan woningen. De wijk kreeg de naam Blokhuiswetering. In 1976 werden de eerste huizen opgeleverd. En in 1993 zal de wijk ongeveer zijn volgebouwd. Het zijn in overgrote meerderheid pasgetrouwen die zich er vestigen.

De leden van de gereformeerde kerk die er kwamen wonen kregen onderdak in de gemeente Bunschoten. Deze kerk was in 1972 een zelfstandige gemeente geworden bij de instituering van 3 zelfstandige kerken vanuit de ongedeelde kerk van Bunschoten-Spakenburg. Haar kerkgebouw was de Petrakerk. Die was veel te klein om de grote groei op te kunnen vangen. Reeds in 1979 moest worden begonnen met dubbele kerkdiensten. En in de week werden 's avonds lokalen van de lagere school gebruikt voor her geven van catechisatie en voor verenigingsactiviteiten. De gemeente groeide onstuimig. Telde ze in 1978 ruim 1000 leden, 4 jaar later waren dat er al 500 meer. Dat betekende dat moest worden nagedacht over de toekomst.

Als eerste werd besloten dat te zijner tijd zou worden overgegaan tot voortgaande instituering. In april 1982 werd een commissie ingesteld, die de besluiten daartoe moest voorbereiden. Voortvarend ging men aan de slag. Zoals verwacht mag worden van mensen uit dit dorp. Prognoses werden gemaakt over de toekomstige groei. Diverse opties werden aan een onderzoek onderworpen.

De commissie kwam uiteindelijk met het voorstel te gaan splitsen in 2 zelfstandige kerken. Die te Bunschoten-Oost en die in Bienschoten-West. De Petrakerk zou de oostelingen onderdak kunnen verlenen en dan ongeveer bezet zijn. Er zou zelfs nog een geringe groei kunnen worden opgevangen zonder dat direct weer zou moeten worden gedacht over het beleggen van dubbele diensten. Er is nog overwogen om in Blokhuiswetering 2 gemeenten te stichten en ook 2 kerken te bouwen. Om praktische redenen is daarvan afgezien. Het grondgebied van de wijk is bijvoorbeeld maar 102 hectare (Bunschoten-Oost is qua oppervlakte iets groter, namelijk 105 hectare). De kerke-

raad nam het voorstel van de Commissie Voortgaande Instituering over en besloot ook tot de bouw van een nieuwe kerk die plaats zou kunnen bieden aan ongeveer 900 mensen.

Dat er voortvarend is gewerkt blijkt uit het feit dat al in december 1982 een bouwcommissie kon worden benoemd. Bewust is die klein gehouden. Ze bestond uit slechts 3 broeders. De kerkeraad was van oordeel dat een kleine commissie een slagvaardiger beleid zou kunnen ontwikkelen. Terecht, zo wezen de feiten uit. Er werd begonnen met diverse financiële acties. Na verloop van een relatief korte tijd kwam de commissie met een plan dat door kerkeraad en gemeente enthousiast werd ontvangen. Opmerkelijk mag worden genoemd dat geen wanklank werd gehoord. Iedereen kon zich in de plannen vinden. Slechts 1 vergadering van kerkeraad en gemeente was er voor nodig. En reeds in mei 1986 kon de Immanuelkerk in gebruik worden genomen.

Intussen werd ook op andere terreinen hard gewerkt aan de voorbereiding van de voortgaande instituering. De nieuwe gemeente zou immers moeten beschikken over voldoende ambtsdragers. En ook voor tal van andere taken in de nieuw te vormen kerk moest worden omgezien

naar geschikte personen. Omdat Bunschotcii-West bij de start al ongeveer 1100 leden zou tellen werd alvast een tweede predikantsplaats ingesteld. Er werden alvast voorbereidingen getroffen voor het beroepingswerk zodat daarmee direct na de instituering zou kunnen worden begonnen. Gezien de grootte van de gemeente was de verwachting dat snel in die vacature zou zijn voorzien.

Ook moesten diverse kerkeraadsbesluiten over de voortgaande instituering worden voorbereid. Er werd bijvoorbeeld besloten een fonds in het leven te roepen dat het beheer zou voeren over de diverse hypotheeken en geldleningen van de heide kerken. Dat fonds zou 10 jaar bestaan. Beide gemeenten moesten naar rato van het aantal zielen de voor de rente en aflossing benodigde bedragen aan dat fonds afdragen. Na verloop van de al genoemde 10 jaar zou de schuld over de heide gemeenten worden verdeeld. Er is voor die periode gekozen omdat de verwachting was dat beide kerken dan ongeveer volgroeid zouden zijn.

En op 2 januari 1987 was het dan zover. Nog één keer kwam de kerkeraad van Bunschoten ongedeeld met de diakenen bijeen. Rij hamerslag werden de diverse besluiten, die nodig waren met het oog op de voortgaande instituering, genomen. Er werden toespraken gehouden door de voorzitters van de kerkeraden van de nieuwe kerken. Vervolgens werden op dezelfde avond de eerste vergaderingen gehouden van kerkeraden en diakenen van de kerken te Bunschoten-Oost en te Bunschoten-West. Voor ons allen hier een historische dag.

Een jonge gemeente

Boven vermeldden we al dat het in meerderheid Jonge mensen waren die zich vestigden op het grondgebied van de (toekomstige) gemeente Bunschoten-West. We zijn dankbaar dat we ons daarom mogen verheugen in een groot aantal geboorten. De laatste 5 jaar zijn er gemiddeld ongeveer 50 kinderen per jaar geboren. Terwijl er op 2 januari 1987 ook al bijna 500 doopleden waren. Bijna elke zondag worden er daarom in onze Immanuelkerk wel één of meer baby's gedoopt. De ambtsdragers hebben dan ook veel kraambezoeken te brengen. Daar staat tegenover dat er maar weinig tijd hoeft te worden besteed aan de ambtelijke zorg aan bejaarde broeders en zusters. Slechts ruim 1% van het aantal leden van de gemeente (nu bijna 1500) is ouder dan 65 jaar. Het is zelfs zo dat je als 45-plusser al tot de ouderen wordt gerekend.

Eén en ander houdt ook in dat de ambtsdragers relatief nog jong zijn. Van de 39 behoren er momenteel 5 tot de al genoemde categorie van 45-pluuser. Op het moment van de instituering was iedereen trouwens nog 5 jaar jonger. Men sprak in het dorp over de kerkeraad van Bunschoten-West dan ook wel als over 'de grote J.V.' En tal van ouderen in de kerken van Bunschoten-Spakenburg spraken als hun overtuiging uit dat het per se niet goed zou gaan met al dat jonge volk daar in de Immanuelkerk met ook nog eens al die jeugdige ambtsdragers. Dat alles evenwel deed de broeders niet, integendeel. De jonk-

heid ging namelijk ook gepaard met groot enthousiasme. Er werd hard gewerkt. In het besef dat het een voorrecht is je in te mogen zetten voor de grote zaak van onze Here Jezus Christus, het heerlijk Hoofd van de kerk. Jammer alleen dat gedurende de eerste 4½ jaar van het bestaan van de gemeente zoveel tijd en energie moest worden besteed aan het beroepingswerk.

Het zal duidelijk zijn dat van meetaf aan de zorg voor de jeugd een belangrijke plaats innam op het agendum van de kerkeraad. Op de eerste vergadering van kerkeraad en gemeente werd gesproken over het onderwerp kerkverlating. De raad achtte het van het grootste belang juist hierover met de gemeente door te spreken. Er op te wijzen wat volgens onderzoeken, die naar dit verschijnsel zijn gedaan, de oorzaken zijn van deze intriepte zaak. En ook hier is het van het hoogste belang hierop alert te zijn. Want het dorp Bunschoten-Spakenburg werd immers jarenlang gekenmerkt door een sterke hang naar traditie. Maar bij veel jonge mensen blijkt een door louter traditie bepaald patroon van leven en geloven niet meer aan te slaan. Daarom moet er hard aan worden gewerkt, op zondag en door de week, de mensen de positieve waarde van het geloof al meer te leren zien. Ze ervan te doordringen dat het een weelde is te mogen geloven. En dan ook uit dankbaarheid voor het heil van de Here Jezus met vreugde te wandelen op het pad van Gods geboden. Dat moet ieder op het hart worden gehonden. Met name ook de talrijke jonge ouders. Omdat ze dat ook voorleven en vertellen aan hun kroost. Zodat onze vele kinderen het als het voorrecht van hun leven leren zien dat de Here Christus te mogen horen. Lid te mogen zijn van zijn gemeente, die in alles trouw wil zijn aan het Woord van onze goede God. En het is ook juist de zorg voor onze jeugd, die de ambtsdragers voortdurend stimuleert om actief te zijn. Om zich met al de gaven waarmee Christus ze heeft getooid in te zetten voor de opbouw van de kerk. Omdat ouderen en jongeren almeer mogen toegroeien naar het Hoofd van de kerk.

Al een paar keer werd het beroepingswerk genoemd. Dat heeft kerkeraad en diakenen en ook (een deel van) de gemeente gedurende meer dan 4½ jaar intens beziggehouden. Wat was het teleurstellend steeds maar weer een bedankje te krijgen. Terwijl de gemeente al maar groeide en ook het ambtelijk werk steeds toenam. Ook was het triest van onze hoorcommissies te moeten horen, dat ze voortdurend stuitten op vooroordelen die er in den lande over onze gemeente bestonden. Zoals over heel het kerkelijk leven in Bunschoten-Spakenburg. De broeders hebben het als zeer vermoeiend ervaren die vooroordelen over de gemeente te Bunschoten-West steeds eerst te moeten ontzenuwen. Op adressen die ze bezochten in diverse gemeenten. En ook bij sommige predikanten. Er moest worden duidelijk gemaakt dat er hier in het westen van Bunschoten een gewone gereformeerde kerk mag zijn. Een gemeente waar het goed vertoeven is. Een gemeente

GODS KONINGSCHAP

Het christelijk leven steunt op het christelijk geloof. Het volgt er op en is ei-onafscheidelijk mee verbonden; het komt er uit op en leeft er uit.

Heide horen hij elkaar. En samen horen ze thuis in die éne werkelijkheid, die alles omvat wat tot dat 'andere' leven behoort, dat uit God geboren is in deze wereld. Dat andere leven dat niet liegt en niet teleurstelt, met de nederlaag lijdt en niet breekt en niet ten onder gaat: het Koninkrijk der hemelen.

Her christelijk geloof is niet slechts een houding, ook met maar een leer, maar tevens een verhouding en een belijdenis. Het is betrokken op God en dus een activiteit in wat we hier noemen Gods bijzondere wereld.

Het christelijk leven is evenmin een gesloten geheel, dat zijn doel vindt in zichzelf. Het is leven in en voor een werkelijkheid, die breder perspectieven heeft, breder heden en breder toekomst.

Dus een wereld in deze wereld, een andere, vreemde wereld, een eigen milieu en een eigen bestaan. Dat spreekt van scheiding, van afzondering, van tegenstelling.

Als we spreken over het Koninkrijk van God, bedoelen we daarmee een wereld in de wereld. Een onderscheiden en afzonderlijk werk van God, dat niet met het wereldleven samenvalt. We erkennen daarmee een tweedeling, een gespletenheid van de wereld. Daarin staan tegenover elkaar krachten en bewegingen die elkaar wezenlijk vreemd zijn. En die elkaar ook onverzoenlijk vreemd blijven.

*Daar houdt niet in, dat iets in deze wereld aan God onttrokken zou. **+** en iets zou kunnen bestaan zonder dat het onderworpen is aan zijn almachtig bestuur.*

Het scheepsel blijft altijd Gods onderdaan, ook tegen zijn wil. Hij kan zich niet aan deze verhouding onttrekken. De mens wordt opgeroepen om zich onderdaan van God te weten en te tonen. Als hij dat niet doet, komt hij ernstig in botsing met de scheppingsbedoeling van God. Maar hij kan niet tenietdoen dat hij onderdaan is. En hij doet niet weg de roeping die tot hem blijft komen. Dat kan hij niet. Nooit kan en zal hij bewerken, dat er één ding gebeurt zonder Gods opperbeheer en buiten Gods heerschappij.

Zolang God de wereld laat voortbestaan, zolang zal ook Gods heerschappij, Gods koningschap over deze wereld bestaan.

En onder en door dit koningschap zal de mogelijkheid in stand gehouden worden voor de komst en de uitbreiding van het Koninkrijk der hemelen.

Zo hangen deze twee samen, het koningschap en het koninkrijk van God. De wereld die van God afgekeerd is wordt langzamerhand teruggedrongen en vervangen door het Koninkrijk der hemelen, dat tenslotte de hele wereld vervullen gaat.

*En het koninkrijk der hemelen kan alleen op die manier komen en de wereld veroveren, als de HERE de wereld in stand houdt en handhaaft als scheepsel onder zijn soevereine heerschappij. En als **Hij** deze wereld zo regeert, dat daarin tenslotte doorwerken de krachten, die het scheepsel weer herstellen in volle glorie.*

Tussen het paradijs dat achter ons ligt en het paradijs dat voor ons ligt, strekt zich de wereldgeschiedenis uit, de geschiedenis van deze wereld, die onder God staat; en in deze wereld het komende en gekomen Koninkrijk van God.

Uit K. Sietsma, 'Het Koninkrijk Gods', 1940

H. Hidding

mei zwakke kanten maar ook met sterke. Waar tussen de autochtone bevolking en de import geen tegenstellingen bestaan. En dan heeft de bevolking van ons dorp een eigen geaardheid. Men kan soms best eens **wat** opvliegerig zijn. Maar dat is ook zo weer over. Er kan iemand heel kwaad tegen je zeggen: dat vergeef ik je in der eeuwigheid niet. Maar een half uurtje later weet hij niet eens meer dat hij dat heeft gezegd. Boeiend volk, dat is het. Met **vaak** veel liefde voor de zaken van Gods kerk en koninkrijk. De manier waarop onze Immanuelkerk is gebouwd is wat dat betreft veelzeggend. Geen onvertogen woord. Niet zeuren. Die kerk moet er gewoon konien en daarom zetten we mei elkaar de schouders eronder. En zo gaat het ook bij tal van andere zaken. Het zou daarom een goede zaak zijn als mede ten gevolge van dit artikelje die vooroordelen minder zouden worden. Of zelfs misschien zouden kunnen verdwijnen.

Groot was de vreugde eind juni vorig jaar toen ds. A.O. Reitsema besloot liet beroep naar onze gemeente aan te nemen. Toen hij in oktober mocht worden bevestigd als onze tweede predikant. Ook de tijd en energie die tot dan moest worden gestoken in het beroepingswerk kan nu worden ingezet voor de opbouw van de gemeente. Een vreugdevolle zaak.

In november zal het nieuwe orgel worden opgeleverd door de bouwer. Henk van Eeken uit Leusden. Kenners zeggen dat het een prachtig instrument zal worden met een mooie klank. Wat dat betreft is het nog even afwachten voor de gemeente. Vermeldenswaard is dat er al weer plannen zijn voor uitbreiding van ons kerkgebouw. Er zullen nog 4 lokalen bij worden gebouwd. Als alles naar wens verloopt zal medio 1993 met de bouw worden gestart. De uitbreiding is nodig om de jeugd op te kunnen vangen die de catechisatie gaat bezoeken en naar de vereniging gaat. Zalenbouw dus in het kader van ons jeugdbeleid. Omdat ook het komende geslacht onze goede God zal kennen. En dienen.

Kracht en zwakheid in Smytegelt's prediking

De 'aanbieding' van Christus

Het woord 'aanbieding', wanneer het wordt gebruikt van de genade (aanbod van genade) of van Christus ('aangeboden' in liet Evangelie) klinkt soms verdacht. Zit er geen 'verlijnd' remonstrantisme in? God biedt van zijn kant aan, maar wij moeten ook wat doen? Wij moeten aannemen wat God aanbiedt. Wij moeten het en – de mens kan dat ook! Het is inderdaad de drijvende gedachte in liet remonstrantisme en in het methodisme met zijn uitlopers in heel de 'evangelische' beweging.

Maar dat zit *niet* in het woord als zodanig. De Leerregels, die zich radicaal tegen de remonstranten keren, gebruiken het woord vrijmoedig (III, 9) zoals zij ook de *belofte* van het Evangelie even vrijmoedig belijden (DLK II, 5; V, 14). hoe nadrukkelijk ze onk spreken over de leer van de soevereine uitverkiezing en dat liet geloof dat de beloften aangrijpt een *gave* van God is (DLR III/IV, 12-14).

Een ruime prediking – soms

Welnu, de Nadere Reformatie, zelfs nog in de prediking van Smytegelt, kent deze lijn. Er is in deze prediking bij veel waarbij kritische vragen zijn te stellen soms een ruime nodiging tot het heil.

Op de vraag van de 'hoorder': 'wat moet ik dan doen?', antwoordt Smytegelt bij de behandeling van Z. 33: 'Opgeeven moet gij het nooit. Bij uw zelve, en bij het schepsel moet gij het altijd opgeven: maar bij God en Christus nooit. Die biedt oit zijn ratifoen aan: die gaat door de reijen heen, en Hij presenteert zijne gerechtigheid. De Geeit uerkt dog het geloove: de Geest is nog van de bedieninge niet gescheiden'. En over de heiliging van de Zondag, die reeds bij de voorbereiding begint, in een preek over Z. 38: 'Geliefde! als wij regt dien dag des Heeren zouden houden, weet gij wat wij doen moeten? 's Zaterdags moet men tijdig zijn werk staaken; dan des Zondags 's morgens niet lang leggen; maar tijdig opstaan: leezen bidden elk voor zijn zelve, en met malkanderen: niet te lang t' huis 7i3 ophouden; maar vroeg in den Godsdiens komen. De Heere Jezus was vroeg in den Tempel. Joan. VII : 2. De zon begon zijne stralen pas te schieten op de aarde: niet lang een ander beletten in 't zitten of staan; zig prepareeren om te bidden in stilheid. moei men zijn herte tot God opheffen: God maanen op zijne beloften; onder 't prediken eerbiedig bidden: en zeggen, Heere! opent dog mijn herte'.

Ja, dat is géén vanzelfsprekendheids-religie! Dit is een geestelijke worsteling om de heiliging van de dag des Heeren *vanuit* de rijkdom van de beloften van het Evangelie: 'God maanen op zijne beloften'!

En nog weer bij Z. 25 als de vraag naar 'het ware geloof' aan de orde komt. 'Zoo een, namelijk een ware gelovige, is zoo arm. Ach, zegt hij: ik weet den Heere nergens anders op ie wijzen als op zijnen Zoon. Ach, Heere! ik hebbe geen geldt om te koopen; ik hebbe mij op niemant te wijzen, als op uwe genaade in uwen Zoon; niet op mijn schreijen nog op mijnen teeren wandel'.

Steenblok over Smytegelt

In de Gereformeerde Gemeenten in Nederland heeft dr. C. Steenblok zich herhaaldelijk op Smytegelt beroepen voor zijn troosteloze leer, dat er aan wie *niet*-uitverkoren

is, geen genade en geen belofte aangeboden wordt. Bij hem geen enkele plaats voor een ruime aanbieding van de genade. Dat is alleen maar 'verfijnd' remonstrantisme (*Rondom Verbond, roeping en doop*, 307). En bijna met religieuze wellust wordt over de doop van de niet-verkorenen geschreven: 'Over deze wordt in de Doop alleen de vloek van het Werkverbond betekend en verzegeld. En omdat zij beloftelooz zijn en blijven – ook al worden zij gedoopt – is mei hun Doop geen enkele belofte van het Genadeverbond verzegeld ten opzichte of ten goede van hen'. En: 'peen enkele belofte van enig geestelijk goed' (a.w., 313).

In deze dorre uitverkiezings-systematiek zijn we *werelden* van het Evangelie vandaan en óók van de *gulle* nodiging, die soms nag doorklinkt in de prediking van de Nadere Reformatie.

Maar het is wél de leer geworden van de Gereformeerde Gemeenten onder leiding van ds. G.H. Kersten. In 1931 werd officieel vastgelegd: 'dat liet verbond der genade staat onder beheersing van de uitverkiezing ter zaligheid'. Het is de leer die met ijzeren consequentie door di. Steenblok tot hei uiterste werd doorgevoerd. zo dat hij zelfs van geen 'aanbieding' der wedergeboorte wil weten, hoewel de uitspraak van 1931 Tenslotte daar nog enige ruimte voor overliet. Nee zo logicistisch als in hei inethodisme wordt geredeneerd: als God genade aanbiedt, dan moet de mens dat ook aannemen kunnen. zo ook – spiegelbeeldig – in dit fatalisme: 'de genade der wedergeboorte en die van het zaligmakend geloof kan niet aangeboden worden, wani in de geestelijke levendmaking in de wedergeboorte is de mens geheel lijdelijk. En hoe zou hij die dan kunnen aannemen. Tevoren heeft hij nog geen hand om aan te nemen en na de wedergeboorte is zij al zijn deel' (a.w., 221). Let op dat: 'kan niet aangeboden'. Góð kan het niet – volgens de logica van Steenblok en dáárom is het zo ook niet. Synergisme en fatalisme raken elkaar in hun rationalisme.

Bij Steenblok heeft het fatalisme de *nodiging* tot het heil geheel verslonden! Laat ik hier een persoonlijke herinnering mogen invlechten. Steenblok is als predikant begonnen in de Gereformeerde Kerken. Als opgroeiende jongen hoorde ik hem over 'de regenboog rondom de troon, van aanzien de smaragd gelijk', Openb. 4. De regenboog – teken van Gods trouw – ja, aan zijn uitverkorenen! Die trouw was onverbrekelijk – in het Verbond, opgericht inet – de uitverkorenen! Alles werd keurig uitgebeeld. En alles klópte: a = a. Maar deze trouw kon niet verkondigd worden inet het bevel deze te geloven en hierop te steunen. Nee, het was verzekering aan hei adres van de uitverkorenen en de anderen konden toehoren – tot hun verdoemenis.

Het kon bijna niet anders of dr. Steenblok ging de weg naar G.H. Kersten en naar de Gereformeerde Gemeenten. Kan Steenblok zich dan niet op Smytegelt beroepen, zo als hij herhaaldelijk doet?

Helaas wel! Want de kracht in de prediking van Smytegelt wordt wél *gebroken*! Het gereformeerd piëtisme betekent ook een last van het vei-leden. De Gereformeerde Kerken én de Christelijke Gereformeerde Kerken hebben zich met deze 'last' te confronteren. Daarom: het was geen hoogtepunt, toen in Usk Kuyper (die daar ook nog veraf was!) de deur gesloten vond en tegelijk Smytegelt de kansel kreeg!

J. Kamphuis

Gevoelens: een mooi behang

In het jongste nummer van het *Tijdschrift voor Theologie en Pastorale Counseling* (uit het Belgische Haverlee) schrijft *Petra Meyfroot* over de persoonlijke omgang met God:

Bovendien ervaren wij soms zo weinig van God. Wij voelen ons onzeker en geremd in het benaderen van de onzienlijke God die boven onze tastbare werkelijkheid uitgaat en die vaak zo weinig duidelijk tot ons spreekt.

Christen worden is vergelijkbaar met verkering krijgen. We zijn enthousiast en voelen ons heerlijk. In het begin lijkt alles vanzelf te gaan. Maar wij kunnen onze gevoelens niet vasthouden. Geleidelijk aan mag onze relatie met God zich verliepen en, in alle bescheidenheid gezegd, gaan lijken op een huwelijksrelatie. Een liefdesrelatie waaraan van beide kanten gewerkt wordt. De gevoelens die in het begin zo belangrijk voor ons waren, worden dan meer gerelativeerd. De stevigheid van ons geloofshuis dat op Jezus Christus gegrondvest is, wordt uitgemaakt door de muren van vertrouwen. Vertrouwen dat ook nog weer aan Gods trouw en betrouwbaarheid ontleent. Gevoelen, zijn dan als een mooi behang: zij kunnen mooi zijn en fleur geven aan ons leven, maar zij bepalen of verontrusten ons ook niet meer drastisch.

Waar haalt u 'het' vandaan?

Het *Centraal Weekblad* van 25 september geeft een verslag van een panelgesprek op de *Kerkendag* van de week daarvoor. Onderwerp was de samenhang tussen het zeer persoonlijke geloof en de inzet voor gerechtigheid, vrede en heil van de schepping.

Ds. J. J. Beumer, werkzaam in sociaal basispastoraat in Haarlem, leidde het gesprek waaraan o.m. ir. J. van der Graaf (Gereformeerde Bond), mevrouw N. van Dijk (Stichting Kerk en Wereld), de heer L. ter Steeg (directie KRO), ds. F. Veenhuizen (voorzitter Evangelische Alliantie) en mevrouw Snijderwind (Dominicanes) deelnamen.

De tijd was kort, zodat er niet heel diep op de verschillende standpunten kon worden ingegaan. En eigenlijk verkondigden de panelleden, ieder pratend op zijn of haar eigen golfengete standpunten die niemand echt deed opkijken. Maar voor iedere luisteraar zat er in het panel in ieder geval wel wat 'wils'.

Hoe houdt u het vol in uw leven! Waar haalt u 'het' vandaan? Dat was de vraag (naar spiritualiteit) die Beumer aan de panelleden voorlegde. Voor Van der Graaf was dat: 'De verzoening die Christus heeft gebracht door het kruis van Golgotha. Dat brengt het diepste verlangen met zich mee dat de aarde vol zal zijn met de kennis van de Heer.' Beumer kon niet zo veel met Van der Graafs (zondige) visie op de mens: 'Waarom moet de mens eerst zo naar beneden worden getrokken, voordat hij vrolijk kan zijn?' 'Als ik om me heen kijk in de wereld, dan kan ik toch niet anders dan concluderen dat de mens zondig is? Maar er komt een nieuwe hemel en aarde dus er is hoop,' aldus Van der Graaf. 'Ja, er is er een hoop te doen,' vulde mevrouw N. van Dijk aan, 'spiritualiteit op zich is niets. Het is slechts iets dat bemiddelt.'

De dominicanesse mevrouw Snijderwind haalde het 'overal' vandaan: 'Uit heel de schepping. Net zoals Sartre zei: "Toch

blijf ik geloven in de humaniteit van de mens." En humaniteit gaat naar mijn idee aan alle vormen van religiositeit vooraf.'

Ook ditmaal kakofonie en spraakverwarring en zeker geen geloofwaardig getuigenis!

Spiritualiteit b.i.n.

Dr. H. R. Juch schreef in het *Centraal Weekblad* van 3 oktober 1992 onder deze kop over 'Gods verborgen omgang vinden':

Die psalmregel heeft me altijd beziggehouden, verzuchtte een gemeentelid tegen haar pastor. Ik verlang ernaar en ik verzet me ertegen. Aan de ene kant denk ik: wat zou dat mooi zijn. Aan de andere kant denk ik: dit is in dit leven onbereikbaar en zo heeft God het natuurlijk nooit bedoeld. 'Gods verborgen omgang vinden...'. Die omgang moet toch zichtbaar zijn? Het is toch maar met iets tussen God en mij? Dat is toch veel te individueel?

Mit dit voorbeeld waag ik mij op glad ijs. De omgang met God, de spiritualiteit – zoals vandaag gezegd wordt – is een thema waarover veel gedacht en gesproken wordt. Tegelijkertijd is het een zo diffuus woord dat bijna een spraakverwarring ontstaat wanneer het op concretisering aankomt. Hoe kan ik dan in een artikel van beperkte omvang iets van het belang van 'de omgang met God' aangeven? Het zal duidelijk zijn: meer dan een paar korte notities kunnen het niet worden. Maar misschien kunnen ze helpen om zelf een stapje verder te komen in die omgang met God.

Begrip spiritualiteit

Zoals ik al aangaf is het begrip spiritualiteit niet gemakkelijk te definiëren. Dat hangt samen met het feit dat het woord enorm snel is ingeburgerd. Tot na de tweede wereldoorlog kwam het niet veel voor, nu wordt het begrip overal gebruikt. Maar juist daardoor blijft het vaag en uiterst onscherp.

In het gehele cultuurklimaat is het begrijpelijk dat voor dit thema steeds meer belangstelling komt. Het functioneren van de persoon zelf komt steeds centraler te staan. Ook met betrekking tot de diepste zingevingsvragen. Het gaat in mijn geloven niet alleen om de vraag hoe ik God de Hem toekomende eer kan geven. De andere vraag is wat dat geloven nu met mij doet, hoe ik dat ervaar en op welke wijze de relatie tussen God en mij te belevens is.

Soms wordt het begrip 'spiritualiteit' vervangen door 'vroomheid'. Dat is niet helemaal juist, maar ik denk dat het voor velen wel zo is. Wanneer gemeenteleden vandaag het woord 'spiritualiteit' gebruiken, bedoelen ze meestal een innerlijke vroomheid. Maar ook daarover zijn genoeg vragen te stellen. Want: wat is dat eigenlijk? Bezit ik die wel? Hoe ervaar ik dat dan? In ieder geval hangt het woord 'spiritualiteit' samen met een Latijns woord dat binnin de christelijke verhaaltraditie een weergave is van de Geest van God.

Gereformeerde traditie

In bepaalde kringen heeft men op de 'spiritualiteit' altijd grote nadruk gelegd, hoewel men dat anders onder woorden bracht. Ik denk aan gezonde vorinccij van de 'bevinding' zoals die in bepaalde kerken en in bepaalde gebieden van ons land te vinden is. Daarnaast zijn natuurlijk te noemen de charismatische stromingen.

iningen die ook binnen de kerken steeds meer aandacht opeisen. Ik denk ook aan jongerenbijeenkomsten als het Flevo totaal festival. Onder alle leeftijdsgroeperingen zijn er binnen de protestantse kerken mensen die de omgang met God als een levende realiteit ervaren.'

Maar er zijn ook anderen. Bij een jeugdonderzoek gaf 50% van de kerkelijke jongeren aan niet het bestaan van God in hun leven te ervaren. Van een 'omgang met God' kan in zo'n situatie uiteraard geen sprake zijn. Ik weet niet hoe groot dat percentage onder volwassen christenen zou zijn. Ik heb wel bange vermoedens. Nu is het signaleren van een dergelijk verschijnsel niet voldoende. De vraag is: wat is de oorzaak daarvan en kunnen we er iets aan doen, zodat de Godservaring voor die velen een werkelijkheid wordt?

In de gereformeerde traditie is – denk ik – zoveel nadruk gelegd op de openbaring dat er geen plaats was voor het aan de orde stellen van menselijke ervaringen. Ouderen hebben dat nooit geleerd en misten het niet. Jongeren missen die relatie echter wel en de gevolgen zijn duidelijk: velen breken met de traditionele kerken.

Spiritualiteit

Wil ik iets over de hedendaagse spiritualiteit zeggen, dan moet ik eerst kijken naar de spiritualiteit zoals die in de bijbel voorkomt. Van daaruit zijn er opmerkingen over het hier en nu te maken. Een van de kenmerken van de bijbelse spiritualiteit is het gebed. Tal van mensen bidden, hetzij in de gemeenschap van de 'gemeente', in de cultus, hetzij persoonlijk. We hoeven het boek van de Psalmen maar op te slaan om voorbeelden van die gebeden te vinden.

Maar in het Nieuwe Testament wordt niet alleen beschreven dat mensen bidden. Er wordt ook niet nadruk gewezen op het feit dat ieders de opdracht krijgen te bidden. Deze opdracht klinkt vooral in relatie tot het 'waken'. Men moet altijd bidden, vooral met het uitzicht op de wederkomst van de Heer.

Nu lijkt bidden eenvoudiger dan het is. Christenen weten niet waar ze naar behoren zullen bidden (Romeinen 8 : 26). Het lukt niet. Men is, zoals de bijbel toont, voor het leren bidden aangewezen op een ander, op iemand die aan God en zijn Geest deelheeft, of op de Geest zelf.

Dat is een belangrijk reken, als we kinderen tot spiritualiteit willen opvoeden. Onze kinderen zijn voor het leren bidden op anderen aangewezen. En die anderen zijn wijzelf. De psalmregel 'Gods verborgen omgang vinden...' gaat nu nog weer een andere betekenis krijgen.

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

Beroepbaar gesteld: T. Schutte, Jacob Catsstraat 1X1, 8265 XP Kampen, ☎ (05202) 19756.

PROMOTIE

Drs. C.J. de Ruijter hoopt 16 december a.s. te promoveren. Hij zal per 1 januari 1993 prof. dr. C. Trimp opvolgen als hoogleraar diakoniologie

Op 2 december zal prof. dr. C. Trimp het afscheidscollege geven, waarna hem een receptie wordt aangeboden.

BEVESTIGING EN INTREDE

Ds. T. Bosma heeft zondagmiddag 1X oktober jl. intrede gedaan te Nijverdal, na in de morgen te zijn bevestigd door prof. dr. F. van der Pol.

Nieuw adres van ds. T. Bosma, Brakenbeltsweg 29, 7442 EX Nijverdal, ☎ (05486) 20313.

De bevestiging van ds. J. Slotman te Enschede-Noord door ds. A.P. Feijen te Heemse vond plaats zondag 25 oktober jl.

Nieuw adres van ds. J. Slotman, Horstlindelaan 90, 7522 JJ Enschede.

De intrededienst van ds. D.F. Ensing uit Vroomshoop te Aduard, zondag 1 november, begint om 14.00 uur, in het kerkgebouw Kloosterstraat 17 te Aduard. De bevestigingsdienst door ds. B. Schaaij, begint om 9.15 uur in hetzelfde kerkgebouw.

Nieuw adres van ds. D.F. Ensing is: Kloosterstraat 15, 9831 RT Aduard, ☎ (05903) 1210.

ADRESWIJZIGINGEN ED.

Heverwijk * *Scriba*: P.H. de Boer, W. van Coulsterstraat 5, 1962 WN Heemskerk, ☎ (02510) 40802. *Diaconie*: M. Zandberg, Beneluxlaan 25, 1946 WG Beverwijk, ☎ (02510) 33643.

Delfzijl * *Scriba*: A.A. van den Ros, Delf 12, 9932 HP Delfzijl, ☎ (05960) 25181.

Rouveen * *Diaconie*: Diaconie Ger. Kerk (vrijgem.), Postbus 26, 7954 ZG Rouveen.

Smilde * *Diaconie*: A. Koops, Hoofdweg 143, 9421 PB Bovensmilde.

Vroomshoop * *Preekvoorziening*: E. Jaspers, ☎ (05498) 42010.

Vrouwenpolder * *Scriba*: J. Wattel, Nieuwstraat R. 4354 AW Vrouwenpolder, ☎ (01189) 1559.

Rectificatie: B.R. van der Lugt is geen penningmeester, maar heeft het secretariaat van de diaconie (n.a.v. p. 43). Telefoonnummer: Jac. Ophoff, Kampen: ☎ (05202) 31025.